

NABELICHTING

Bart van Leeuwen

NABELICHTING

2012

UITGEVERIJ DE BROUWERIJ

MAASSLUIS

© 2012 Bart van Leeuwen

Omslagfoto: Bart van Leeuwen

Model: Annemarie Termeulen

Kleding: Bob van Donselaar

Omslagontwerp: Linda Hirzmann | www.bravebox.nl

B R A I N B O O K S

www.uitgeverijdebrouwerij.nl

ISBN: 978 90 78905 52 3

NUR: 402

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door printouts, kopieën, of op welke andere manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor Irah en Django

Nabelichting: een fotografische techniek waarbij door het langer open laten staan van de lens een aanvankelijk onzichtbare achtergrond zichtbaar wordt.

Bart van Leeuwen

INHOUD

1. ACTRICES EN PORTRETTE	9
2. DE BULLSHIT BUSINESS	20
3. PEER	28
4. STEIGERS EN GRAVEN	33
5. MATHILDE	38
6. GESPECIALISEERD IN ALLES	43
7. BAARDEN EN BOERKA'S	51
8. VOORJAARSZON	58
9. ZUSJE	65
10. GRAMERCY PARK	77
11. Verhuizen	82
12. MUIZEN LANGS DE PLINTEN	87
13. GELUIDSOVERLAST	92
14. TRICK OR TREAT	100
15. IETS MET VUUR	109
16. KUNST MAKEN MET ANDY	114
17. KWARTELEITJES EN CHAMPAGNE	120
18. COUTURE	125
19. EEN HUISJE AAN HET STRAND	130
20. HET PALEIS	142
21. DISCUSSIEAVOND	156
22. MET TATJANA NAAR MIAMI	163
23. NIETS IS ECHT	172
24. THE SPIRIT OF INDIA	180
25. DUBBELZIEN	188
26. STABBED	200
27. BRAMEN EN FRAMBOZEN	206

I

ACTRICES EN PORTRETTEN

‘Met Carice. Hoe laat zal ik morgen bij je zijn?’

Een uur of elf leek me goed.

Ze kwam met de trein, dus dat was makkelijk. We woonden vlak bij het station. Ik zou zorgen voor een visagist, meer hadden we voor een portret niet nodig.

‘Dan zie ik je morgen,’ zei ze. ‘Tot dan,’ en hing op.

Stipt om elf uur was ze er.

Ze droeg een simpel zwart jurkje, haar frisse gezicht vroeg nauwelijks om make-up. Ze was opgewekt, vrolijk, in een professioneel goede bui. Ik merkte wel dat er iets was, want af en toe verstilde ze, verzonk in gedachten, maar dan lachte ze alweer en straalde ze, was ze er weer bij. Bereidwillig werkte ze mee, deed precies wat ik vroeg.

Een foto in de tuin, bij het hek? Nog eentje, tussen de rommel, in de schuur?

In de kamer waar het licht breed door de serre binnenviel keek ze mysterieus glimlachend in de camera en gaf daarbij ook iets van haar verstillingsprijs. Dat was ’m.

Mijn vrouw bracht haar weg, met de auto. Ze wilde nog even bij haar oma langs die, niet ver van ons vandaan, in een somber laantje woonde.

Huppelend ging ze het tuinpad af. Naar grootmoeder.
Koekjes brengen, dacht ik.

Het was voorjaar 2001. Carice van Houten stond aan het begin van haar carrière. Net afgestudeerd aan de Kleinkunst Academie, haar eerste gouden kalf al in bezit.

Voor mij was het de eerste foto die ik weer maakte na ruim een jaar ziekenhuis in, ziekenhuis uit, pilletje hier, poedertje daar, 'Eventjes de kiezen op elkaar' en 'Zo Meneer van Leeuwen, hoe voelen wij ons vandaag?'

Ik was onlangs geopereerd, m'n thymus was verwijderd en alles wat ik deed voelde nog steeds een beetje stram. Het fotograferen was me meegevallen. Ondanks mijn door spierzwakte veroorzaakte onzekere motoriek kon ik de camera beter hanteren dan ik had gehoopt en het oog dat ik gebruikte om door de lens te kijken ging niet almaar mee dicht als ik het andere toekneep, iets dat nieuw en erg onhandig was.

Het was niet helemaal als vanouds, maar het ging.

Voor Carice was een natuurlijk portret geen enkel probleem. Ze kon zich moeiteloos inleven in wat de bedoeling was, poseerde of acteerde niet, waardoor ze me deed denken aan een andere actrice, Sylvia Kristel, die, toen ik haar voor het eerst fotografeerde, ook aan het begin van haar carrière stond. Ook Sylvia bleef voor de camera altijd naturel, deed nooit iets krampachtig of gemaakt, geposeerd. Daarom werkte ik graag met haar, voor tijdschriften en voor commerciële opdrachten.

In 1974, ik werkte nog niet zo lang voor mezelf, moest ik een foto maken als illustratie bij een artikel over reis make-up. Op het rangeerterrein achter het Centraal Station stond een luxe trein, type Oriënt Express, die me daarvoor de ideale locatie leek. Sylvia zou de reizigster zijn en na een hoop ge-

bel en heen-en-weergedoe met de NS kregen we toestemming om in een coupé te fotograferen. We kregen weinig tijd, maar we waagden het erop en Sylvia, in nachtjapon en ochtendjas, leek ontspannen op weg te zijn naar Istanbul. Toen we hoorden dat de trein binnen enkele minuten zou vertrekken en we overhaast uit moesten stappen scheelde het maar een haar of we werden gegrepen door een aanstormende trein op het spoor vlak naast ons.

Oorverdovend denderden de wagons rakelings langs ons heen.

Nooit had ik me de betrekkelijkheid der dingen zo scherp gerealiseerd als toen en zo duidelijk beseft hoe alles zomaar voorbij kon zijn.

Een paar dagen later stond Sylvia, die met schrijver Hugo Claus bij mij om de hoek op de Raamgracht woonde, voor de deur van m'n studio in de Zanddwarstraat.

Ze had foto's nodig, voor een castingbureau in Parijs. Of ik tijd en zin had om er die middag even een paar te maken.

Naakt over de Schutting, waarin ze naast Rijk de Gooyer een hoofdrol speelde, draaide in de bioscopen maar ondanks haar reputatie van brutale, sexy griet, wilde ze er beschaafd en zedig op staan. Bovenste knoopje dicht. Niet al te zware make-up.

Met één lamp maakte ik een eenvoudig portret, de ervaring op het rangeerterrein nog in mijn achterhoofd. Dezelfde middag ontwikkelde en printte ik de foto's en een week later kwam er een bedankbriefje uit Parijs. Iedereen vond de portretten, waarbij het bovenste knoopje tijdens het fotograferen toch nog open was gegaan, erg mooi en nogmaals enorm bedankt. Verder liet ze weten dat ze binnenkort een screentest ging doen met een zekere Just Jaeckin, fotograaf en cineast.

Voor een erotisch getinte film.

Nog datzelfde jaar kwam *Emanuelle* uit, de film die haar in één klap wereldberoemd zou maken. Mede door haar kreeg de erotische film gedurende de jaren zeventig een haast chique reputatie.

Ik sprak haar daarna nog maar zelden. Maar de shoot ‘met het knoopje dicht’ had ze zich altijd herinnerd en op een overzichtstentoonstelling van mijn werk, jaren later, kwam ze als een van de eersten.

Niet lang na de foto’s met Carice werd ik door hetzelfde tijdschrift opnieuw gevraagd een portret te maken.

Deze keer van schrijfster Margriet de Moor.

Door de spontane zelfverzekerdheid van Carice, het geluk met het licht en het werk in m’n eigen vertrouwde omgeving, had ik niet gemerkt hoeveel energie het ‘schieten van een portretje’ me tegenwoordig kostte.

Ondertussen wist ik wel dat het moeilijker was dan voor ik myasthenie had.

Na de shoot met Carice had ik voor *Wallpaper* – een Engels interieur en design tijdschrift – Marcel Wanders gefotografeerd, in zijn studio in Amsterdam. Hij had internationale bekendheid verworven als industrieel ontwerper en bedenker van onder andere de Knotted Chair. Alleen al om naar hem toe te komen had me, ondanks de hulp van Irah, mijn vrouw, onevenredig vermoeid en het was moeilijk geweest het goede licht te vinden. Een groot deel van m’n energie, nodig om te fotograferen, was al gebruikt nog voor er een foto gemaakt was, maar ik dacht dat dat wel zou wennen, wel over zou gaan en ik nam de opdracht de schrijfster te portretteren aan.

Mevrouw de Moor deed zelf open.

Buiten dat zij eigenlijk pianiste en zangeres was, en een grote belangstelling had voor kunst, wist ik niet veel meer van haar dan dat ze jaren geleden de AKO literatuurprijs had gewonnen en dat er nu een nieuw boek van haar verschenen was. Ze woonde in een mooi, laat 19^e eeuws huis, in wat we toen nog maar sinds kort het Amsterdamse Quartier Latin noemden.

Ik was alleen, zonder assistent. Irah had me voor de deur afgezet.

Al meteen toen ik binnenkwam in de grote kamer op de begane grond ging de schrijfster aan de piano zitten.

Of dat 'iets was'. Als ze daar dan zo zat... achter die vleugel...

Op het instrument, dat in het midden van de smalle, lange kamer stond, ver van de hoge ramen, viel een flets, contrastloos licht. Voor een goede foto niet geschikt.

Waarschijnlijk had zij een 'literair' portret in haar hoofd, achter een vleugel met een interessante achtergrond van overvolle boekenkasten en een schilderij, terwijl ik, heel eenvoudig, via haar ogen, een kijkje wilde nemen in haar ziel.

Ik keek de kamer rond, zag een vleugel, een boekenkast, een bankje bij het raam, en probeerde een gesprek op gang te brengen.

Dat wou niet vlotten.

Onlangs was ik, tot mijn eigen verbazing, vanuit Amsterdam naar het Gooi verhuisd en vond het uiteindelijk nog best wat hebben ook.

Zij was niet zo lang geleden uit het Gooi vertrokken en in Amsterdam komen wonen, maar wist nog steeds niet precies wat ze er van vinden moest.

Dat schoot dus ook niet op.

Of ik koffie wilde.

‘Nou, als het niet te veel moeite is, heel graag.’

Echt makkelijk was het niet, maar vooruit.

Nadat ik haar in het kort had verteld wie ik was en wie ik zoal gefotografeerd had en dat ik nu sinds een jaar, door een spierziekte, soms moeite had met eenvoudige krachtsinspanningen zoals trappenlopen, vroeg ze me of ik ‘boven even wilde zien’. Misschien dat dat wat was.

Ik zei dat ik dacht dat we de foto heel goed hier beneden bij het raam, waar we zaten, zouden kunnen maken.

Ze zag bleek en was gespannen en leek erg te twijfelen aan m'n capaciteiten. Om zomaar hier op de bank met een kop koffie een foto te maken, vond ze vreemd. Niet passen, dat kon eigenlijk niet. Ze had vroeger zelf film- en videoportretten gemaakt en wist er dus alles van.

Vertelde ze.

Haar dunne, rossige haar leek getoupeerd alsof ze geprobeerd had het meer volume te geven en door haar kleine, dichtbij elkaar staande ogen deed ze me denken aan een aap.

Door prednisongebruik had ik de laatste tijd wel eens last van hallucinaties, zag dingen anders dan ze waren en het leek erop dat het nu weer gebeurde.

Uitkijken, dacht ik, rekening mee houden, niet op letten.

Langzaam leek de schrijfster iets van haar nervositeit te verliezen.

Ze begon uitgebreid te vertellen en ik maakte een paar foto's, 6x6 cm kleur en zwart wit.

‘Het staat erop. ’t Is klaar.’

Dat was sneller gegaan dan ze had verwacht. Ze keek verbaasd, leek opgelucht.

Ik stopte m'n camera's in mijn tas en stond op.

Ze ging me voor naar de deur, maar aarzelde.

‘Eh, voordat je die foto’s inlevert, krijg ik ze wel te zien hè, anders zorg ik er persoonlijk voor dat je nooit meer voor dat blad werkt, begrijp je?’

Ik verstarde, keek haar verbaasd aan.

Had ik het goed gehoord? Zei ze dat echt?

Als ik niet naar haar pijpen zou dansen, zou zij mij mijn broodwinning ontnemen?

Zoiets was me nog nooit overkomen. Ze leek wel niet goed snik, maar ze meende het echt.

Het was geen misplaatste grap, daarvoor keek ze te serieus.

Onbegrijpelijk, dat iemand zoals zij, met haar achtergrond en eruditie, zoiets zeggen kon.

IJdelheid? Onzekerheid?

Frustratie omdat ze niet zittend achter de vleugel op de foto mocht?

Als ze gevraagd had of ze de foto’s, voor ze geplaatst werden, zou mogen zien, had ik zeker geen nee gezegd, maar onder deze voorwaarden dacht ik er niet aan om ze aan haar op te sturen. Misschien waren de portretten die ik van haar maakte anders dan zij gehoopt had, minder literair misschien, maar ik wist dat haar ogen spraken, dat er diepte in zat en dat ze er niet zo schichtig en verkrampt op stond als ze er had uitgezien. En niet zo onzeker.

‘Ik wist niet dat u daarover ging,’ zei ik en liep de gang op, richting voordeur. Ze zweeg. Haar zelfingenomen hooghartigheid in combinatie met haar uiterlijk gaven haar iets clownesks. Dat dit inderdaad m’n laatste portret voor het tijdschrift zou zijn konden zij en ik, toen, niet weten en terwijl ze me uitliet zag ik dat ze eindelijk echt ontspannen was.

Ze gedroeg zich nog steeds tamelijk hautain maar de nerveuze trekken op haar gelaat waren verdwenen. De zon kwam door en het directe licht viel door de hoge openstaande deur

veel flatteuzer op haar gezicht dan eerder, in de toch wel wat sombere voorkamer. In elke andere situatie had ik op zo'n moment mijn camera gepakt en nog wat foto's gemaakt. Nu liet ik het maar zo.

Buiten, onderweg naar het restaurant waar ik met Irah afgesproken had, dacht ik na over wat ze zojuist gezegd had, maar kon het niet begrijpen. Zou ze misschien denken dat ze zich zo'n opmerking kon permitteren omdat ze zichzelf zo'n bijzonder geslaagde kunstenaars vond, zo'n verheven mens?

Als ze dacht dat dat indruk op mij maakte had ze toch echt de verkeerde getroffen.

Het kunstenaarschap was voor mij niet iets waar ik bewondering voor had of dat ik verheffend vond omwille van dat kunstenaarschap op zich. Voor mij golden andere waarden. Zoals aardig zijn voor anderen of sociale betrokkenheid. Ik zag het kunstenaarschap als een breed begrip dat, afgezien van eruditie, visie en gevoel, verweven was met onzekerheid, grilligheid, bezetenheid, pretentie en *dédain*, maar ook met frustratie, drankzucht, armoede en overspel. Het maakte op mij, geboren in een familie van schilders en musici, geen enkele indruk.

Zowel mijn ouders als ooms en tantes, neven en nichten, vrienden en bekenden, iedereen was kunstenaar. Van kleins af aan leek het of de hele wereld bestond uit beeldhouwers, schilders, grafici, violisten, pianisten, dirigenten, schrijvers, regisseurs, goochelaars, koks en meubelmakers. Met alle gradaties van succes.

Als kind woonde ik met m'n ouders en m'n zusje op de Prinsengracht aan de rand van de Jordaan, dichtbij het Vondelpark en op zondagochtend waren het, op loopafstand gelegen, Rijks- of Stedelijk Museum bijna net zo verplicht als voor anderen de kerk.

Niet alleen Hals, Rembrandt en Vermeer maar ook Picasso, Braque en Klee kreeg ik met de paplepel ingegoten. Ik groeide op tussen steengruis, gips en klei en dikke naaktmodellen en droeg de te klein geworden truien van de oudste zoon van Jan Wolkers, die door de vrouw van Wolkers in een grote papieren zak aan mijn moeder werden meegegeven als we op zaterdagmiddag bij de beeldhouwer, die 'ook schilderde en boeken schreef', in het atelier aan de Zomerdijkstraat op bezoek waren geweest.

Met Sinterklaas gingen we naar Arti et Amicitiae, de kunstenaarsassociatie aan het Rokin en met kerst aten we bij 'tante' Constance Wibaut die prachtig tafelzilver had en waar 'oom' Wim voor het diner nog snel even een schilderijtje maakte. Mijn vader vond het jammer dat tante Constance, die hij nog van de academie kende en nu mode illustratrice was, geen tijd voor beeldhouwen meer had sinds ze internationaal was doorgebroken.

Later, toen we verhuisd waren naar de nieuwbouw atelierwoningen aan de Rapenburgerstraat, bespioneerden we Prinses Beatrix, die op boetseerles ging bij onze buurvrouw, beeldhouwster Katinka Limpers-van Rood, weduwe van beeldhouwer en gefusilleerde verzetsheld Johan Limpers. Nadat de toekomstige Majesteit door een grote zwarte dienstauto bij de voordeur was 'afgeleverd' verstopten wij, de andere jongetjes uit de flat en ik, ons in de tuin en probeerden door de stoffige atelierramen aan de achterkant, een glimp van de boetserende prinses op te vangen.

Wanneer de buurman piano speelde zetten we de deuren open, genoot iedereen van de muziek. Maar als er een recital gegeven werd in een van de ateliers en iedereen uitgenodigd werd, wilde ik niet mee, dat vond ik saai, ook al was het leuk om de mix van overal vandaan gehaalde stoelen te bekijken

die voor de toehoorders waren klaargezet.

Kunst was overal en ook thuis was het al Kunst wat de klok sloeg. Voor mijn ouders echter, die dol waren op lekker eten en buitenechtelijke verhoudingen en er ook nog eens altijd gesoigneerd uit wilden zien, was het de allergrootste kunst de kop boven water te houden. Dat viel niet mee, want het artistendom stond zo hoog in het vaandel dat mijn vader zich er voor schaamde dat hij tekenles moest geven op een middelbare school of, als steenhouwer, guirlandes voor de restauratie van een overheidsgebouw moest hakken, in plaats van zich als autonoom kunstenaar creatief te uiten.

Het betekende echter wel dat we nieuwe kleren kregen en kip aten op zondag of een keertje naar de film gingen in een echte bioscoop.

En 's zomers veertien dagen naar Bergen aan Zee.

De gulden snede werd er bij me ingestampt. Net als het clair-obscur.

'Licht en donker, dat is waar het allemaal om gaat,' zei mijn vader streng wanneer hij mijn tekeningen bekeek en met zijn vinger in de lucht, zonder tegenspraak te dulden, telkens weer vertelde hoe het moest.

Toen ik als twaalfjarige een blauwe woestijn schilderde met rode cactussen kreeg ik de wind van voren, werden m'n verftubetjes in beslag genomen, moest ik verder met een potlood en een schriftje. Een woestijn was niet blauw en cactussen niet rood, waren de argumenten van mijn vader die erg zijn best deed te ontsnappen aan het realisme van zijn eigen beeldhouwkunst.

Als hij in een groot stuk hout een gaatje boorde en daar een stuiter uit mijn knikkerzak indeed noemde hij dat een haai.

'Een haai met een glazen oog. Wie heeft dat ooit gezien?'

grapte ik en kon weer een pak slaag verwachten.

Toen een kennis van mijn vader vond dat de schetsen in mijn schriftje ‘nog zo slecht niet waren’, kreeg ik de tubetjes weer terug.

Maar de lol was eraf.

Ik moest iets nieuws verzinnen.